

בענין ברכת התורה

יו"ט של חג השבועות שהיא זמן מתן ברכה מיוחדת היא במינה שמברכין על נתינתה ברכה מיוחדת של ברכת התורה. ונראה לעיין בברכה זו הן מצד הלכותיה והן מצד הלקח שלומדים מהברכה בנוגע למצות תלמוד תורה.

שיטת הרמב"ן במצות ברכת התורה

איתא בגמ' ברכות (כא.) מניין לברכת התורה לפני מן התורה שנאמר (דברים לב: ג) כי שם ה' נקרא הברו גדל לאלהינו. עפ"י דברי הגמ' הנ"ל כתב הרמב"ן (ספר המצוות במצות עשה ששכה אותן הרמב"ם צפי דעת הרמב"ן מצוה טו) וז"ל שנצוינו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו וכו'. הרי דנקט הרמב"ן שברכת התורה היא מצות עשה מדאורייתא להודות להקב"ה על נתינת התורה.

כידוע שכיון שנקט הרמב"ן שברכת התורה היא מן התורה יש לנו לנקוט שאע"פ שבדרך כלל אמרינן ספק ברכות להקל בברכת התורה לקטינן שיש להחמיר בספיקו. אולם, נחלקו הפוסקים אם בספק בירך ברכת התורה אם יש לחזור לברך רק ברכת התורה אם יש לחזור בברכה זו היא מן הודה כמשמעות דברי הרמב"ן שנצטוינו להודות על נתינת התורה שהיא נוסח ברכת אשר בחר בנו וזו היא שיטת השאגת אריה (ס' כה). או דילמא יש לברך כל הברכות של ברכת התורה במקום ספק וכפי שיטת הפרי חדש (ס' טז).

ביאור דברי השאגת אריה ופרי חדש בדברי הר"מ

המח' הנ"ל בין השאגת אריה והפרי חדש הולכת מסביב דברי הר"מ בהל' ק"ש. איתא בר"מ (פ"ב הל' ק"ש הל' יג) ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפני ולאחריה. הרי דנקט הר"מ שאע"פ

שק"ש הן מדרבנן במקום שנסתפק אם קרא ק"ש ובירך הברכות יש לחזור על ק"ש וברכותיה. דברי הר"מ כמובן מחודשים שהרי בפשטות הוה ליה לפסוק שיש חיוב לחזור על ק"ש כי היא דאורייתא וספיקא להחמיר ושלא לחזור על הברכות שהן מדרבנן ואמרינן ספיקא לקולא.

בביאור דברי הרמב"ם כתב הרשב"א בתשובה (ח"א ס' שכ) וז"ל ואנו אומר באולי לדעת הרב זצ"ל שהוא סבור דמעיקרא כך היתה תקנה דכל שהוא חייב לקרות יקרא לכתחילה ברכותיה עכ"ל. כלומר שיש חידוש שרק בברכת קריאת שמע יקראנה בברכותיה. אולם במצוות דאורייתא אחירות שיש ספק דאורייתא לחומרא אולם הברכות שהן מדרבנן לא יחזור עליהן דקי"ל ספק ברכות להקל.

בנוגע לקשר זה של ק"ש וברכותיה שמעתי מהרה"ג ר' דוד קאהן שליט"א (עיין גם בספרו משאת כפי על התפילה ח"א עמ' מא, קכה-קכו) שג' ברכת קריאת שמע הם כנגד ג' פעמים של גלוי שכינה שמהם מקבים עלינו האמונה לקבל עלינו עול מלכות שמים. הברכה ראשונה היא יוצר אור שזה גילוי של מעשה בראשית. הברכה השניה היא אהבה רבה שהיא הגילוי של קבלת התורה והברכה השלישית גאל ישראל היא הגילוי של הגאולה העתידה. הרי לפי זה מובן שיש קשר מיוחדת בין ק"ש לברכותיה ובכל זמן שקורין ק"ש אפילו אם הקריאה היא מספק חוזר וקורין בברכותיה.

אולם, פרי חדש נקט, שדין של הר"מ שחוזר וקורא עם ברכותיה אינו דין מיוחד בק"ש וכפי דנקט השו"ט הרשב"א אלא הוא דין בכל מצוה וברכותה, שאם מקיים מצוה צריך לברך עליה ואפילו אם מקיים מצוה צריך לברך עליה ואפילו אם מקיימה מספק משום ספק דאורייתא לחומרא צריך גם לחזור ולברך עליה. אולם, ביאר עוד שדין זה שייך רק אם יש ודאי חיוב ומקיים המצוה בפעם ראשונה שכמובן מברך עליה ואפילו אם נסתפק אם קיימה צריך לחזור ולקיימה בברכה. אולם אם יש ספק אם יש בכלל חיוב כמו שכתב הר"מ (פ"ו הל' סוכה הל' יג) טומטום ואדרוגינוס אין מברכין לישוב בסוכה שהרי יש ספק אם הטמטום ואדרוגינוס זכר או נקבה יש לקיים המצוה מספק אולם אין לברך עליה.

שיטת הירושלמי בברכת התורה

עיינן בשו"ת משכנות יעקב (ס' סג) שהביא דברי הירושלמי (ברכות פ"ז הל' א) שכתב וז"ל א"ר שמואל בר אבדימא לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון אלא לרבים וכו'. וכתב המשכנות יעקב ששיטת הירושלמי היא דלא כדברי הרמב"ן הנ"ל שברכת התורה היא מה"ת בכל יום ויום אלא שנקט שברכת התורה היא רק מן התורה בברכת התורה לרבים כגון אמ עולה לתורה ומברך על ברכת התורה. ועל פי זה מבואר המשכנות יעקב (שם) הטעם שמברכין על העליה בתורה אע"פ שכבר בירך ברכת התורה בבקר והוא משום שברכת התורה בבקר היא רק מדרבנן ודלא כהרמב"ן וברכת התורה על עליה בתורה היא מדאורייתא ולכן הברכה שהיא מדרבנן על תלמוד תורה דיחיד שבירך בבקר אינה פוטרת ברכת התורה על העליה בתורה שהיא מדאורייתא על תלמוד תורה דרבים.

ביאור הגרי"ד סולוביציק זצ"ל בענין ברכת התורה

בעוד אופן ליישב הטעם שמברכין על קריאת התורה אע"פ שכבר בירך בבקר שמעתו ממוהרה"ג ר' צבי שכטר שליט"א בשם הגריד"ס זצ"ל וכן מבואר בהגדה של פסח שיח הגרי"ד להרה"ג הם כמו ברכת התורה שמברכין על תלמוד לימוד תורה מסוימת, ובהגדה שיח הגרי"ד להרה"ג יצחק אבא ליכטנשטיין שליט"א (עמ' לט-מ) שברכת התורה שמברכין בבקר היא ברכה כללי על לימוד התורה. אולם אם במשך היום יש חיוב פרטי לקרא או ללמד דברי תורה פרטיים יש חיוב נוסף לברך ברכת התורה. ולפי זה אע"פ שבירך ברכת התורה בבקר חוזר ומברך בשעת קריאת התורה שהרי יש כאן חובה מיוחדת לקרא פרשה מיוחדת.

עפ"ז ביאר הגריד"ס זצ"ל הטעם שאומרים ברוך המקום ברוך הוא לפני ארבעה בנים ושאר ההגדה והוא שאע"פ שכבר בירך בבקר בערב פסח ברכת התורה, כיון שבלייל פסח יש חובה מסוימת לקרא ולדרש פסוקים מסויימים שוב חוזר ומברך בברכת התורה. דבריי ההגדה של ברוך המקום ברוך הוא הם כמו ברכת התורה שמברכין על לימוד התורה מסוימת. ובהגדת שיח הגרי"ד הנ"ל (מע' מ בהערה שם) מציין שדברי הגרי"ד הנ"ל זהים עם דברי שיבולי הלקט (ס' ריח) שכתב וז"ל ברוך שנתן

תורה לישראל ברוך הוא. יש מפרשין לפי שרצו לדרוש מקראות הללו הכתובים ארבעה דינים מתחיל בברכות התורה. וכן פירש רבינו ישעיה זצ"ל, התחלת הדרשה הוא ומברך תחלה ואח"כ דורש, עכ"ל.

ביאור בגמ' שאין מברכין בתורה תחילה

בנוגע למעלת ברכת התורה מצינו בדברי חז"ל דברי גמ' המפורסמים (נדרים דף פא.) דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (ירמיה ט—יא) מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים (גירסת הב"ח לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת) ולא פירושהו וה' אמר אמר ר' יהודה אמר רב שאין מברכין בתורה תחילה וכבר דנו המפרשים בביאור הגמ' עיין בר"ן שם בשם רבינו יונה וכן עיין בשו"ת הר"מ פאר הדור ס' מב. אולם, ראיתי ביאור מחודש בספר חדות השם על מס' קידושין וגם בעניני ברכות ס' לה להרה"ג ר' שמואל גרינבערגער שליט"א שכתב עפ"י הגמ' ברכות טו. שביאר הטעם שבדרך כלל אמרינן שאין ברכות מעכבות וז"ל הגמ' ע"כ לא קאמר ר' יוסי לא יצא אלא גבי ק"ש דאורייתא אבל תרומה משום ברכה הוא וברכה דרבנן ולא בברכה תליא מילתא עכ"ל. הרי דכיון שהמצוה מדאורייתא והברכה דרבנן אין הברכה דרבנן יכול לעכב המצוה שהיא מדאורייתא. והביא עוד בספר הנ"ל דברי התוס' הרא"ש בברכות שם ד"ה אבל תרומה דרבנן שכתב וז"ל אבל אי הויה ברכת תרומה דאורייתא משמע דתרומתו אינה תרומה דהברכה מעכבת ההפרשה, אע"ג דברכות אינן מעכבות היינו משום דהויין מדרבנן אבל אי הויין מדאורייתא מעכבות ולא הויה הפרשה.

ועפ"ז כתב הספר חדות השם הנ"ל (עמ' קצד אות י) וז"ל ומה מאד יובן הגמ' דב"מ הנ"ל וכו', דקאמר דבשביל שלא ברכו בתורה אבדה הארץ, והקשינו דמשום זה יחרב הארץ, להנ"ל יש בארו היטב, דכיון שלא ברכו בתורה תחילה (מאיזה טעם שיהי, וכמש"כ רש"י והר"ן). נמצא דחסר להם קיום מצות ת"ת. דכיון דברכת התורה הוא מדאורייתא היא מעכבת המצוה. לפי"ד תוס' הרא"ש דאם ברכת המצוות הוא מדאורייתא הרי מעכבת המצוה, עכ"ל. הרי חיסר ברכת התורה אינו רק חסרון בהברכה בלבד אלא גם חסרו בקיום מצות ת"ת.

ביאור הארץ צבי בברכת המצוות

בנוגע לברכת התורה וברכת המצוות מצינו חדוש בשו"ת ארץ צבי (ס' טז) להרה"ג ר' אריה צבי פראמער זצ"ל הי"ד מקוזוגלוב שכתב וז"ל ונלע"ד לפימש"כ בחידושי לבכורות דאע"ג דהפסוקים כתבו דברכת המצוות דרבנן ומקורו בברכות (טו.). אבל תרומה משום ברכה הוא וברכה דרבנן מ"מ היינו דוקא אם בירך בבוקר ברכת התורה ומן התורה בברכת פוטר כל המצות דבמה שמברכין שנתן לנו את תורתו הרי כל תרי"ג מצות בכלל אבל מי שעדיין לא ברך ברכת התורה דאורייתא, וחילי דהנה בבכורות (כט.). הנוטל שכר לדון דינין בטלים להעיד עידותיו בטלים וכו' ובגמ' מנה"מ אר"י מא"ר דאמר קרא (דברים ד—ה) ראה למדתי אתכם וגו' מה אני בחנם אף אתם בחנם, וקשה לי דהא תינח תורה מצוות (ונ"ל שכיונתי שלהעיד שזה מצות) ומנלן וכ"ת דילפינן מצות התורה א"כ קשה למה ברכת המצוות דרבנן נילף מתורה דברכת התורה דאורייתא. ואמרתו דאדרבא מכח הסוגיא הנ"ל יש טעם למה ברכת המצוות דרבנן דכיון דחזינן דאע"ג דליכא קרא רק על התורה שיהיה בחנם ילפינן ממנה מצוה הנה דמצוה בכלל תורה הוא א"כ שמברך בבקר ברכת התורה פוטר כל המצוות שיעשה ביום זה דמצוה בכלל תורה, ולפ"ז יצמח דאם עדיין לא בירך ברכת התורה ברכת המצוות דאורייתא. ויצמח עוד חידוש לפי המבואר בתוספי רא"ש ברכות (טו.) דאם ברכת המצוות היה דאורייתא היה מעכב המצוה א"כ קודם ברכת התורה דברכת המצוות דאורייתא אפשר שמעכב המצוה. וזוה אתי שפיר דברי הספרי פרשת כי תבוא הובא ברש"י (דברים כו—יג) ולא שכחתו מלברך על הפרשת מעשר והקשה הרא"ם דאה ברכת המצוות דרבנן. ולהנ"ל א"ש דקאי על ברכת התורה או כשירצה להפריש קודם ברכת התורה צריך לברך על הפרשת מעשר. והשתא דאתית להכי נלע"ד עוד דכל מצוות שלא תקנו להם חז"ל ברכה וכמבואר טעם לזה בשו"ת הרשב"א (המיוחסת להרמב"ן ס' קפט) ובאבודרהם (הל' ברכות) בשם ר"י בן פלט כ"ז משום דברכת המצוות דרבנן הקילו בשביל טעם כל דבר לפוטרן אבל כל זמן שלא בירך ברכת התורה אפשר שאין לסמוך על טעמים אלו כיון דאז חיוב ברכת המצוות דאורייתא וא"כ אין לעשות שום מצוה דאורייתא (שלא תקנו לה ברכה) לפני ברכת התורה כדי שתפטרנו ברכת התורה, ואם כנים הדברים מי שנעשה בר מצוה בלילה אין לו לעשות שום מצוה ואפילו למיתב רפתא לעני עד שיקרא ק"ש וברכותיה כדי לפוטרן בברכת אהבת עולם ע"כ כמי

שנעשה בר מצוה בהכרח שתהיה אצלו מצוה ראשונה ק"ש וברכותיה הרי דארץ צבי נקט שברכת המצוות רק מדרבנן מפני שכבר בירך ברכת התורה התורה בקר ומדאורייתא קאי ברכת התורה לא רק על ת"ת אלא גם על כל המצוות שעושה ולכן ברכת התורה היא הברכה מה"ת שם על המצוות, אלא שתקנו על המצוות גם ברכה דרבנן על כל המצוות. אולם אם קיים המצוה קודם שבירך ברכת התורה אפשר שהברכה שבירך ברכת התורה אפשר שהברכה שבירך ברכת התורה אפשר שהברכה שבירך היא מן התורה. וכן כל המצוות מה"ת שעושין בלי ברכה כגון צדקה וכו' והראשונים נותנים טעמים שונים למה אין מברכין עליהן טעמים אלו רק שייכים מדרבנן היכא שכבר בירך ברכת התורה. עפ"י זה כתב עוד בספר חדות השם הנ"ל (עמ' קצד) בביאור החומר שלא ברכו בתורה תחילה וז"ל גם היה חסר להם (אלו שלא ברכו ברכת התורה) קיום כמה וכמה מצוות שלא תקנו חז"ל ברכה עליהם. דכל מה שלא תקנו ברכה עליהם מאיזה טעם כל דהו, כל זה שייך רק אם ברכת המצוה מדרבנן, אבל כיון שהם לא בירכום בתורה תחילה, חיוב ברכת המצוות נשאר אצלם מדאורייתא, ומחוייביים בברכה על כל מצוה ומצוה ולא מועיל טעם כל דהו לפוטרים, וכיון דלא בירכו על אותן מצוות, הרי חסר להם קיום מל אותן המצוות, ונ"ל מתוס' הרא"ש דאם ברכת המוות הוי מדאורייתא הם מעצבות המצוות, ולכן שפיר אבדה הארץ בשביל זה עכ"ל.

הרי שחסרון של ברכת התורה היא לא רק חסרון במצוה של ברכת התורה בעצמה ולא רק חסרון במצוה של ברכה תורה בעצמה ולא רק חסרון במצוות ת"ת וכמו שמבואר לעיל אלא היא גם חסרון בקיום הרבה מצוות שלא תקנו על הן ברכה כגון צדקה וחסד שכיון שלא ברכו בתורה ולא ברכו ברכת מצוה פרטית על מצוה זו כיון שחז"ל לא תקנו ברכה זו הרי שפיר היו חייבין בברכה מה"ת ובכה"ג אמרינן לפי התוספות הרא"ש ברכות מן התורה מעצבות מצוות מן התורה. עפ"י הנ"ל מבואר הטעם שחיסר ברכת התורה גרם לחרבן הבית שחסר להם כל הזכיות הנ"ל.

ברכת התורה בליל בר מצוה

עיינן עוד בשו"ת ארץ צבי בתשובה הנ"ל ס' טו שדן בקושית השואל שם וז"ל והנני בזה להשיבו קצת בס"ד אשר הקשה דמי שהוגדל ונעשה

בר מצוה בלילה יהי חייב לחזור ולומר ברכת התורה דבבוקר היה קטן ואין דרבנן פוטר דאורייתא יפה העיר. ונלענ"ד לפי המבואר ברבינו יונה ברכת התורה ברכות (דף א. בדפי הרי"ף ד"ה אלא ברכות) דכמו דאהבה רבה של שחרית פיטר ברכת התורה כמו כן אהבת עולם בערבית פיטר ברכת התורה שנוצר בו ג"כ תורה (תורה ומצוות מקיים ומשפטים אותנו למדת) וא"כ יוצא ידי חובת בלילה בברכת אהבת עולם דערבית וכו', וע"ש שכתב שיש לבחור בר מצוה בליל בר מצוה להתפלל מעריב תיכף בשעת צאת הכוכבים ולכוין לצאת ידי ברכת התורה בליל הבר מצוה בברכת אהת עולם יהיה שייך לכל התורה והמצוות שיעשה אחת כך בלילה וכמו שתבאר לעיל שברכת התורה שייך מן התורה ללמוד ולמצוות שיעשה אחר כך. וברכת התורה שבירך בבקר אינו פוטר מה שעושה בלילה כיון דבבקר היה קטן ועכשיו אחר צאת הכוכבים הגדיל ונעשה גדול.

והמשיך הארץ צבי וכתב וז"ל ובזה יש לבאר מה דמתחיל רבי מסכת ראשונה דברכות בדין ק"ש של ערבית וכבר כתב בחי' הרי"ם זצ"ל משום דמצוה ראשונה משנעשה בר מצוה הוא ק"ש ודפח"ח, עכ"ל. הרי דלפי החשבון הנ"ל שיש להקדים ברכת אהבת עולם לתחילה צאת הכוכבים וכמובן דאח"כ קורין ק"ש הרי דק"ש היא המצוה הראשונה שעושה הבחור המצוה משהגדיל ומשום כך הקדימו רבי בסידור המשניות (ע"ש בארץ הצבי שבאיר ג"כ על פי דברי הירושלמי מובא בתוס' ברכות יא: ד"ה שכבר שברכת אהבה רבה הוי ברכת התורה רק אם שנה על האתר לכן ה"ה כאן בברכת אהבת עולם בעינן ששנה על האתר. אולם כתב הארץ צבי שנראה בפשטות שדין ששנה על אתר הוי רק דין דרבנן ולכן כתב מדאורייתא לא בעינן ששנה על אתר ולגבי הדין דרבנן שבעינן שנה על אתר ולגבי הדין דרבנן ולכן יוצא ידי חובת ברכת התורה בברכת אהבת עולם אפילו לא שנה על האתר.

אולם נראה דכל זה לפלפולא בעלמא שהרי לא חזינן דנהיגי בחורי בר מצוה לכוין בליל הבר מצוה להתפלל מעריב דוקא בתחילה צאת הכוכבים ולכוין באהבת עולם לברכת התורה. אלא ע"כ צריך לומר שברכת התורה נאמר פעם אחת ביום והלילה הולך אחר היום וכמו שאנו נוהגין ולכן כשבירך בבקר בערב הבר מצוה הרי ברכה זו הוא רק דרבנן משום חינוך. אולם, הערני ידידי הרה"ג ר' צבי סבלפסקי שליט"א שאפילו אם ננקוט כהרמב"ן שברכת התורה היא מצות עשה מן התורה אולם האיסור ללמוד

קודם ברכת התורה היא רק מדרבנן ולכן בליל בר מצוה שפיר יוכל הבחור הבר מצוה ללמוד תורה ולעסוק במצות אפילו לפני שבירך ברכת התורה כיון שבירך בבקר וזו ברכה מדרבנן שפוטר האיסור דרבנן ללמוד קודם שיברך. אולם, לגבי חובת מצות ברכת התורה הרי שפיר מברך ברכת התורה בכל מעת לעת ומקיים המצוה מן התורה.

דברי הנצי"ב בזמן אמירת ברכת התורה ע"י משה רבינו

הבאנו לעיל דברי הגמ' בברכות (כא). בנוגע למקור של ברכת התורה בפסוק בהאזינו (דברים לב-ג) כי שם ה' אקרא הבר גדל לאלקינו. עיין בפירוש העמק דבר לנצי"ב עה"ת (דברים לא-ט) שביאר הטעם שברכה זו נאמרה בפרשת האזינו ולא קודם לכן כגון בפרשת יתרו כשניתנה התורה. וכתב וז"ל אע"ג שלא נהג משה הכי עד כה, (כלומר שלא בירך ברכת התורה עד עכשיו) היינו משום שעד כה היה באופן שהשכינה מדברת מתוך גרונו, והוא דרך נסי שאין טעון ברכה, עכ"ל. ונראה לפרש שאיתא בזה"ק ח"ג רלב. דקוב"ה ושכינתיה על פומי – כלומר כשמשה פתח את פיו ויצא ממנו קולו של הקב"ה. כמובן שמשה זכה לכך משום מעלתו מקומם לכך, אולם עצם הדיבור כל הימים היה בדרך נס ואין מברכין על נס. ושוב כתב הנצי"ב עוד וא"ל משא"כ שירת האזינו היה הקריאה מתוך הכתב ושלא בדרך נס. מש"ה היה טעון ברכה עכ"ל. הרי מעלת התורה היא לימוד בדרך הטבע ע"י עמלה של תורה ורק בתורה בצורת כזו מברכין עליה.

בקשת המלאכים לקבלת התורה עפ"י החיד"א

כתוב בתהילים (ח-ב) ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים. פסוק זה מבואר בגמ' (שבת פח:) היה הבקשה של המלאכים להשאיר התורה אצלם בשמים. והקב"ה השיב כלום למצרים ירדתם וכו' כלומר אתם עושים מלאכה וכו' משא ומתן יש ביניכם וכו'. עיין בספר כסא דוד למרן החיד"א זצ"ל דרוש ד' לשבת כלה ד"ה ואבא היום וכו' שכתב על דך המסל' שטענת המלאכים של תנה הודך על השמים הוא כמו טענת בר מצוה שיש עדיפות למחר קרקע לשכנו מלמכרו לאדם אחר כדאיתא בגמ' (קח). ולכן טענו המלאכים שהתורה קרובה להם שהם שוכני מעלה למאשר בני אדם.

אולם, הוסיף הבני יששכר (שבועות מאמר ב— ימי הגבלה) לבאר עפ"י דברי השו"ע (חושן משפט ס' קעה סע' כג) שאם יש פסידא מוכר כגון שהבר מצרא משלם במעות גרועות מאשר הלוקח האחר וכן כל פסידא שיבא למוכר ע"י שימכור לבר מצרא בטל דינא דבר מצרא. ועפ"י זה ביאר הבני יששכר שכיון שהמלאכים רק מתיחסים בדרך סוד ולא כפי פשוטו שהרי כלום למצרים ירדתם. כלום יש משא ומתן ביניכם, אולם בשר ודם מתיחסים לתורה בין בדרך פשט ובין בדרך סוד הרי נתינת התפירה למלאכים היא פסידא לנותן התורה שהתורה לא תלמד במלא מובנה. וכתב הבני יששכר לבאר הפסוק (שמות יט—ז) כה תאמר לבית יעקב ותגד לבית ישראל שבית יעקב הם ההמון עם — שיעקב לשון שפל שרק מבינים פשטיה דקרא. ותגד לבני ישראל שהם אנשים המעולים שמבינים רמזי תורה ג"כ הרי לבשר ודם שייך תרוייהו — פשט וסוד ומלאכים רק שייך סוד ולכן נתינת התורה למלאכים היא בגדר פסידא למוכר.

עמלה של תורה וחידושי תורה לבשר ודם ולא למלאכים

אולם יש גם להוסיף ביאור בטעמא בנתינת תורה למלאך הוא פסידא והוא משום שמבואר בהקדמה המפורסמת של האגלי טל שכתב וז"ל כי זה היא עיקר מצות תלמוד התורה להיות שש ושמה ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבעלין בדמו, עכ"ל. וכן מבואר בספר דגל מחנה אפרים למוהר"ר משה חיים אפרים זצ"ל בפרשת בשלח שכתב בשם זקנו הבעש"ט זצ"ל שביאר דברי חז"ל (גדרים פא.) שהביאנו לעיל שחרכה ירושלים משום שלא בירכו בתורה תחילה וכתב וז"ל ואמר הוא ז"ל היינו שלא ברכו בתורה ברכת והערב נא שהוא ברכה ראשונה שמברכין על התורה. ולבני אדם יש שמחת התורה משום שהתורה אינה גלויה לפניהם אלא צריכים לעמל בה לבא לידי הבנה משא"כ מלאכים שהכל גלוי לפניהם ואין עמל וכשאינן עמל אין שמחה. וכמו שביאר הרה"ג ר' חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל (אסיפת מערכות כרך ה מאמרים מילי דאבות עמ' רח—רט) דברי המהר"ל מדיסקין שביאר נוסח התפילה ליו"ט שאומרים והראינו בבנינו ותקנו בתקנו. שהכוונה להראנו בבנינו היא עפ"י רש"י ר"ה דף ל. ד"ה לא צריכא ורש"י סוכה מא. ד"ה אי) שבית המקדש העתידי יבוא מן השמים ואנו רק מסתכלים בירידה מן השמים. אולם התיקון הוא עשייתנו של העמדת השערים (עיין איכה ב, ט ואיכה דבה ב, יג) שלעיד כלל ישראל יעמידו השערים של בית מקדש שכבר נגנזו). וכתב ספר הנ"ל

וז"ל והוא שאנו מתפללים והראנו בנינו— כי מעשה בנין הבית עצמו, בו לא תהא לנו יד, ואינו מושג בדרכי העמל והקנין העצמי, על כן אין אנו זכין בו אלא לראיה חיצונית. מה שאין כן תקון השערים. שבבעמל התקנתם אנו שותפים, מתדרשן בחדוות העשיה והיצירה ושמתנו בתיקונו עכ"ל. הרי השמחה בא רק בעבודת האדם בעמו ולא במה שמגישים אלו בלי עמל. וכן נוגע לענינו האדם שעמל בתורה מחמת שאין הכל גלוי לפניו מרגיש שמחה בלימודו משא"כ המלאכים שהכל מובן לפניהם ולכן בנתינת התורה למלאכים יהי' חוסר שמחה ופסידא לנותן.

ענין של חידושי תורה

וכן מצינו באלשיך (משלי יח) שכתב וז"למה שאין כן למלאכי השרת שאין להם כח לחדש בתורה דבר ולא ידעו רק מה שישמעו מישיבות של מעלה או מאשר יחדשו למטה וכו', עכ"ל. תרי המלאכים רק יודעים מה שרואים ושומעים לפניהם ואין כאן עשייה מדיליה, משא"כ בבשר ודם.

וכבר ביאר הכתר תאש (נו) להרה"ג ר' אשר הכהן זצ"ל ממה ששמע מהגר"ח וולאזין עפ"י הגר"א וז"ל שחידושי תורה נקרא כל מה שלמד יותר ומתבררים הדברים שמחזורים אצלו. כל זמן שאתה משמש בהם אתה מוצא בהם טעם (ערובין נד:) וכשמרבה לחזור נתבאר בזה טעמים ופירושים שנתחדשו וזה נקרא חידושי תורה. בין שהוא מחדש או אחר, רק שיצא הדבר לאור עכ"ל. הרי בן אדם מחדש בתורה דהיינו שחזור שוב ושוב עד שהסברים מחוורים יותר ויותר. אולם, המלאך שנקרא עומד (זכריה ג-ז עיין בתורת משה להחת"ס בהפטרה שם לפרשת בהעלותך) אינו משיג יותר ממה שהשיג מקודם ולכן חסר אצלו חידושי התורה וממלא יהי' פסידא לנותן התורה.

וכן כתיב (ויקרא כו-ג) אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו וועייתם אותם. וידועים דברי רש"י שם המפורסמים שהכוונה לעמילות בתורה. אולם הוסיף עוד בספר בהית הבקר להרה"ג ר' שאול בראך זצ"ל פרשת בחוקתי אות רכג. אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם. צריך ביאור מה הוסיף ועשיתם אותם. אם על הקיום המצוות הרי כבר נאמר ואת מצותי תשמרו. י"ל שבא להבטיח שאם יעמלו בלימוד תורה וקיימו מצותיה, יזכו לחדש חידושים נאים, ויכבדו ויפארו תורה הקדושה

בציצים ופרחים, ויקשטו אותה ככלה בכ"ד קישוטין, ויהי' בכחם להראות לכל העולם יפי' ונעימותיה. ולפי זה יפורש ועשיתם אותם מלשון תיקון על דרך הכתוב (בראשית יח-ח) ובן הבקר אשר עשה שפרש"י אשר תיקן, דהיינו שיתקנו המצות והתורה, וזה יהי' ע"י שימצאו נפלאות התורה הקדושה עכ"ל הרי עשיית התורה היא חידושי התורה שבא ע"י עמלה של תורה ששייך לבני אדם ולא למלאכים.

אכילת מאכלי חלב בשבועות

ידועים שמנהגינו לאכול מאכלי חלב בשבועות וכמו שמבאור בשו"ע (ס' תצד סע' ג) וז"ל ונוהגין בכמה מקומות לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות וז"ל הטעם שהוא כמו השני תבשילין שלוקחים בליל פסח זכר לפסח וזכר לחגיגה כן אוכלים מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר וצריכין להביא עמהם ב' לחם על השלחם שהוא במקום המזבח ויש בזה זכרון לב' הלחם שהיו מקריבין ביום הבכורים. אולם, עיין בספר כל בו (ס' נב) שכתב באופן אחר וז"ל גם נהגו לאכול דבש וחלב בחג שועות מפני התורה שנמשלה לדבש וחלב, כמו שכתב (שיר השירים ד:יא) דבש וחלב תחת לשונך וכו'. הרי הכל בו מפרש מנהג של מאכלי חלב שונה מדלעיל והוא להראות מתיקות התורה. ויש לפרש עוד עפ"י הנ"ל שאין הכונה רק משום מתיקות התורה גרידא אלא גם להראות הטעם שניתנה התורה לבשר ודם ולא למלאכים כי רק לנו יש מתיקות התורה ולא למלאכים וכמו שנתבאר.

בנוגע למתיקות התורה מצינו דבר מיוחד בדברי השל"ה הקדוש (מס' שבועות פרק דרך חיים תוכחות מוסר אות רנח) שכתב וז"ל הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים (תהילים יט-יא) הוא על דרך שאמר הפסוק (תהילים קיט-צז) מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי, כלומר כל הדברים יגעים (קהלת א,ח), אכול דבש דיין, אז קל לו לאכול לאכול יותר. אבל התורה היא אהובה לי מאוד, אע"פ שכל היום היא שיחתי, איניו קל בה והיא אהבה לי עכ"ל. הרי מתיקות התורה שונה משאר דברים מתוקים שאם יאכלם כל היום לבסוף יקוץ בהם משא"כ התורה אע"פ שהכל היום היא שיחתי אפ"ה מה אהבתי תורתך.

שבועות היא הזמן לקבלת התורה וזמן לחשוב על מתיקותה וברכתה שמראה למנו הטעם שניתנה לנו התורה ולא למלאכים.